

Ontgraving van Ignace Serrijn, uit Doornik, soldaat van het 2^e karabiniers.

Zicht genomen op het kerkhof van Duffel in Februari 1916, overgedrukt met de welwillende toestemming van het gemeentebestuur van Duffel. Op deze foto bemerkt men, van links naar rechts, naast de twee werklieden links: de heer Fierens, grafmaker; de heer Cools, gemeentesekretaris van Duffel; de heer Verberck, oud-burgemeester van Duffel; wijlen de heer Haesen. Verder rechts: Mev. Wwe Serrijn, geboren Cappart, welke haar echtgenoot herkent en Mej. Marie Hennard, halve zuster van den gevallene.

moesten zich op geregelde tijdstippen aanmelden, en zoo ze zich niet aanboden, stelden ze zich aan strengere straffen bloot.

De burgemeesters werden verantwoordelijk gesteld.

Toch vluchtten veel dienstplichtigen over de grens om dienst te nemen in het leger.

Het afschuwelijkste wat de bezetters op dit gebied hebben uitgedacht is dat zij de dienstplichtigen lieten aanbrengen door hun vader, hun moeder, hun vrouw, hun zuster... (bekendmaking van 4 April 1915).

Het is een beginsel aangenomen door alle beschaafde naties — daaronder Duitschland ongetwijfeld inbegrepen — dat de rechtbanken zich geheel zullen onthouden om de plichten tegenover de gerechtigheid in konflikt te brengen met vaderlijke of moederlijke gevoelens. Men beschouwt het als een weerzinwekkende onmenselijkheid een vader of een moeder te verplichten om te getuigen tegen hun kind.

Maar in België, wanneer een jongeling zijn huis verlaat om zich bij het Belgische leger te gaan voegen, beveelt de Deutsche overheid aan de ouders, den broeder, de zuster, den afwezige aan te klagen; in andere woorden de vader of moeder — de moeder, ja, gij leest het goed, de moeder — is verplicht haar zoon aan te brengen, omdat deze zijn plicht vervult jegens het vaderland. En geloof nu niet dat zij zich bepalen tot bedreigingen; vergeten de Duitschers hun beloften, hun bedreigingen komen zij getrouw na.

Te Namen hebben zij een groot aantal ouders veroordeeld, die schuilplaats verleend hadden aan hun zoon, na de inname der stad.

En niet tevreden die onteerende straffen op te leggen — onteerend voor degenen die ze toepassen — hebben zij « L'Ami de l'Ordre » gedwongen ze openbaar te maken.

« L'Ami de l'Ordre » meldde op 7 en 8 Juni de veroordeeling van een vader en eene moeder, op 9 en 10 Juni de veroordeelingen van een vader,

twee moeders en drie broeders, op 8 en 9 Juli de veroordeeling van een vader en eene moeder.

Er zijn voorbeelden genoeg van dergelijke veroordeelingen.

De Duitschers hadden een leger van spionnen, om hen op te sporen, die de jongelingen over de grens leidden of de dienstplichtigen zelve aan de soldaten over te leveren.

Een jonge man op dienstplichtigen leeftijd zocht den verdachten persoon op en deed zich door middel van valsche papieren voor als een vaderlander die verlangde zijn plaats te gaan innemen aan het front. Als alle beschikkingen gemaakt waren, ging men weg; zulk een muizenval goed opgezet, leverde soms een aardige vangst van jonge mannen.

Maar tegen de enkelen die men op die wijze ving, gingen er wekelijks honderden over de grens naar Holland. Tal van Belgen wijdten zich aan deze vaderlandslievende taak, ofschoon zij wisten dat in geval van mislukking gevangenschap in Duitschland of een kogel hen wachtte. Het moest gezegd worden, dat hun beste medewerkers de soldaten van den Landsturm waren, die de grenzen bewaakten en die, volgens een vastgesteld tarief, in geld of alkohol, de oogen dichtknepen als onze miliciens voorbijtrokken.

Voor spionnen moest men op zijn hoede zijn. Zoo meldde men :

« De directeur en leden van het personeel van de « Antwerpsche gieterij » te Essen zijn gevangen genomen en naar Antwerpen gevoerd, omdat leden van het personeel aan eenige menschen beloofd hadden hen over den elektrischen draad aan de grenzen heen te helpen. Die menschen werkten eerst eenige dagen op de fabriek, maar waren Duitsche spionnen. »

Als wij de Duitsche krijgswetten behandelen, zullen we ook van dit onderwerp meer hooren, want de ontkenning van veel avonturen had plaats op een terechtstellingsveld.

Zoo brak 't nieuwe jaar 1915 aan, en in 't bezette land voegde men natuurlijk bij den nieuwaarswensche deze woorden : « Mochten wij in dit jaar van den vijand verlost zijn ». Men kon nog niet vermoeden, dat de krijg zoo lang zou duren.

Den 1er Januari vaardigde kardinaal Mercier een herderlijken brief uit, die met de meeste belangstelling aanhoord, gelezen en herlezen werd.

De aartsbisschop begon met aan zijn reis naar Rome te herinneren, op 20 Augustus, om de begrafenis van paus Pius X bij te wonen en deel te nemen aan de verkiezing van Benoit XV.

Te Rome vernam hij de gedeeltelijke vernieling der hoofdkerk en den brand der Universiteitsbibliotheek te Leuven, de vernieling der stad, de fusillade, de martelingen van weerlooze vrouwen, kinderen en mannen, daarna de beschieting van Mechelen.

De kardinaal getuigt dan, hoe hij troost in den godsdienst zocht. Verder handelt hij over vaderlandsliefde en verduldigheid.

Hij vertelt hoe hij de ruïnen van Mechelen en Leuven en omgeving heeft bezocht, die talrijke geteisterde dorpen, en dat de aanblik van dit alles zijn voorstelling te boven ging.

Andere plaatsen van zijn diocesis, die hij nog

niet had kunnen bezichtigen, hadden hetzelfde lot ondergaan, (omgeving van Tienen, Waver, Londerzeel).

De kardinaal herinnert aan de gevangenen, de gefusilleerden, aan de dramas die wij in het eerste deel hebben beschreven. In zijn diocesis alleen werden 13 priesters of geestelijken gedood.

Hij heeft een bedevaart gedaan naar het graf van den martelaar, den priester van Gelrode.

Hij wijst dan op de tragedie in Namen, Luik, Luxemburg.

En dan was er zooveel verborgen lijden. De aartsbisschop spreekt dan over nederigheid, onderwerping aan Gods wil en boete doening. God zal België redden.

« België heeft den eersten rang in de achting der natie's verworven », aldus vangt Mgr. het tweede deel van zijn brief aan, waarin hij over volharding en lijdzaamheid handelt, en dan herinnert hij aan onze onzijdigheid en de waarborgende mogendheden. Wij moeten nu volharding toonen. Het nederige volk geeft het voorbeeld. De vaderlandsliefde van ons leger, de heldhaftigheid van onzen Koning, van onze welbeminde Koningin moet de bevolking tot voorbeeld en steun zijn.

De kardinaal spoort dan tot lijdzaamheid en kalmte aan, en hij wijst in 't bijzonder de priesters op dezen plicht, waarin zij hun kudde dienen voor te gaan.

Zondag 3 Januari zou in 't bijzonder een algemeene bededag zijn voor België en zijn geallieerden.

Elken Zaterdag der week, was het aanbevelenswaardig, een lijdendienst te houden voor de zielernst onzer soldaten. De nood was groot. De priesters moesten in elke gemeente een hulpkomiteit stichten. De eerste zegen van den nieuwen paus was voor België geweest.

Bij den herderlijken brief is dan een schrijven van Benoit XV gevoegd.

Dit stuk moest dus in de kerken voorgelezen worden.

Maar de bezetter duldde dit niet. Hij trachtte den moed onzer bevolking neer te halen, en nu deze fiere brief... neen, hij kon er zijn handen niet afhouden.

Zoodra de Duitschers, gewaarschuwd door hun spionnen, met het bestaan van dit herderlijk schrijven bekend waren, ontnamen zij den kardinaal het verlof zich per auto naar de andere bisschoppen te begeven. Tegelijkertijd verboden zij den pastoors den brief aan de parochianen mede te deelen.

Zij gingen de stukken zelfs uit de pastorieën weghalen. De priesters weigerden den bezetter op dit punt te gehoorzamen en op 3 Januari werd het begin van het herderlijk schrijven van den preekstoel voorgelezen en wekte diepe ontroering.

Von Bissing wilde nu aan de geestelijken wijsmaken, dat de kardinaal zelf verklaard had, dat de brief niet tot voorlezing was bestemd, en hij er niet op aandrong, dat zulks geschiedde. Von Bissing herhaalde dus zijn verbod van voorlezing en verspreiding.

Maar de E.H. Evrard, deken van Sinter Goele

te Brussel, vertrouwde deze verklaring niet en, om zeker te zijn, ging hij naar Mechelen, naar den kardinaal zelf, om de ware toedracht van het geval te vernemen.

Tengevolge van het bezoek zond hij aan de pastoors van Brussel en omgeving het volgend schrijven :

Brussel, 9 Januari 1915.

Mijnheer de Pastoor.

Ik kom juist terug van Mechelen.

Niettegenstaande het gisteren ontvangen verbod, wil de kardinaal dat zijn brief worde gelezen. — Dit verbod-schrift is handig en valsch.

« Noch mondeling, noch schriftelijk heb ik iets teruggetrokken of trek ik iets terug van mijn vroegere voorschriften en ik protesteer tegen het geweld dat men de vrijheid mijner herderlijke bediening heeft aangedaan. »

Ziedaar wat de kardinaal mij gedikteerd heeft.

Hij heeft er bijgevoegd : « Men heeft alles gedaan om mij verzwakkingen te laten teekenen van mijn brief ; ik heb niet geteekend. Nu tracht men mijn geestelijkheid van mij te scheiden door haar te verhinderen mijn brief voor te lezen. »

Ik heb mijn plicht gedaan : mijn geestelijkheid moet weten of zij de hare doen zal. »

Ontvang, Mijnheer de Pastoor, de verzekering mijner hoogachting.

(Get.) E. Eyraud, deken.

Wat was er intusschen met Mgr. Mercier gebeurd? In de buitenlandsche bladen verschenen daarover de meest uiteenlopende geruchten, terwijl de Duitschers beweerden, dat de aartsbisschop niet in 't minst in zijn vrijheid belemmerd was geworden.

De waarheid vernemen wij uit een brief van den kardinaal zelf, gericht tot zijn geestelijkheid, en luidend als volgt :

Mechelen, Zondag onder het oktaaf van Driekoningen.

Zeër eerwaarde Heeren en geliefde medewerkers.

Gij hebt, naar ik meen, het bericht gelezen van het Gouvernement generaal te Brussel, bekend gemaakt in de dagbladen, waarin verkondigd wordt dat « de kardinaal aartsbisschop van Mechelen in het geheel niet gehinderd is geweest in de vrije uitoefening van zijn kerkelijk ambt. »

Het blijkt uit de gebeurtenissen dat deze verklaring in strijd is met de waarheid.

Immers op den avond van den 1ⁿ Januari en geheel den volgende nacht drongen soldaten de pastorieën binnen en ontnamen aan de handen der priesters of trachtten vergeefs van haar te ontnemen het herderlijk schrijven, en verboden u, met miskenning van het bisschoppelijk gezag, de voorlezing daarvan aan de geloovigen onder bedreiging met zeer strenge straffen die zouden worden opgelegd aan u of aan uw parochie.

Zelfs onze waardigheid werd niet geëerbiedigd. Want op den 2ⁿ Januari, zelfs vóór zonsopgang, dat wil zeggen om 6 uur in den morgen, gaf men mij bevel mij in den ochtend van dienzelfden dag naar den gouverneur-generaal te begeven ten einde hem rekenschap af te leggen van mijn schrijven aan de geestelijkheid en het volk ; den volgende dag verbood men mij te officieeren in het Lof in de kathedraal van Antwerpen ; ten

laatste verbood men mij om vrijelijk naar de andere Belgische bisschoppen te gaan. Als staatsburger, zieleherder en lid van het heilig Kollege der Kardinalen, verklaar ik dat uwe rechten, beminde broeders, en de mijne geschonden zijn.

Wat men ook beweerd hebbe: de ondervinding heeft nu geleerd dat geen enkel gevaar van opstand uit dat herderlijk schrijven is ontstaan, maar dat het veel meer grootelijk zal bijdragen tot de kalmeering der gemoederen en de openbare gerustheid. Ik wensch u geluk dat gij met vastberadenheid en zachtheid uw plicht hebt gedaan. Blijft daaraan getrouw met een manmoedig en vreedzaam hart, u de woorden herinnerend waarin ik reeds geheel en ten volle mijn gedachte heb blootgelegd : « Weest tegelijkertijd de beste bewakers der vaderlandsliefde en de steunpilaren der openbare rust. »

Voor het overige : « Weest vurig van geest, dient den Heer, weest blijde in de hoop, lijdzaam in de verdrukking, volhardend in het gebed, mededeelzaam voor de behoeften der heiligen. »

Vergeet mij niet, smee ik u, in uwe gebeden ; ook ik vergeet u niet. Laten wij allen gezamenlijk innig vereenigd door den band van broederlijke liefde den bisschop, de geestelijkheid en het geloovige volk den Heer aanbevelen, « opdat allen hun plicht mogen kennen en de kracht mogen bezitten hem ten uitvoer te brengen. »

Uw zeer toegenegen in Jezus Christus,
D. J. Kardinaal Mercier,
Aartsbisschop van Mechelen.

De ZZ. EE. HH. Dekens worden verzocht verslag uit te brengen omtrent hetgeen gebeurd is in de parochies van hun dekenaat.

N.B. — Leden der geestelijkheid hebben gedurende eenigen tijd 't burgergewaad gedragen. Laat allen van dit oogenblik af het kerkelijk gewaad weder aannemen. (1)

(w.g.) D. J.

De herderlijke brief werd toch voorgelezen, Daar, waar de Duitschers het stuk weggehaald hadden, kreeg men al spoedig een nieuw exemplaar en bracht men het schrijven eveneens ter kennis van de geloovigen.

De brief werd in druk en zelfs getypt door het gansche land, en, insgelijks zeer snel, over de grenzen verspreid. De bladen van geallieerde en neutrale rijken deelden hem mee, en gansch Europa vernam hoe het lijdelijk verzet der Belgen zich belichaamde in hun aartsbisschop.

We zullen verder in ons werk nog op de rol van kardinaal Mercier wijzen.

Voor 't verspreiden van den herderlijken brief, liep menigeen veertien dagen gevangenisstraf op. Bij den drukker Dessain te Mechelen werd een huiszoeking gedaan en de soldaten sloegen de daar aangetroffen exemplaren aan.

De seminaristen, die met de kerstvakantie naar huis gingen, hadden een groot aantal nummers op den buiten verspreid.

(1) Deze brief was in 't Latijn. Wij geven hier de vertaling uit : Massart : « België's verzet. »

De graaf de Lalaing.

XXVII.

IN BEZET BELGIE en NOORD-FRANKRIJK (Vervolg.)

Fransche en Vlaamsche uitgewekenen te Brussel. — Duitsche dwingelandij. — De belasting op de afwezigen. — De aanhouding der graven de Jonghe d'Ardoye en van Mevr. Carton de Wiart. — Moord te Cortemarck. — Werkdwang te Eekloo, Luttre en Mechelen. — Mechelen afgesloten. — De keizerin van Mexiko. — De Duitschers in Noord-Frankrijk.

Brussel werd in Januari 1915 nog aan grootere beproevingen dan de zijne herinnerd.

Den 23ⁿ van die maand kwamen bij M. Van Goubergen, deken van Saint-Servais, te Schaarbeek een geestelijke en ongeveer honderd zijner parochianen, bannelingen uit de omgeving van Arras. Ze hadden niets meer. De Duitschers hadden hen op hun dorp verzameld, naar een station getreven en daar in waggons gestopt. De trein reed heen, stopte dikwijls, en dat duurde 48 uur. Eindeindelijk bleef hij staan. Niemand keek naar de uitgetrevenen om en deze kregen eten noch drinken.

Eindeflijk waarde de pastoor het naar buiten treden en een officier aan te spreken.

Deze wist niet, waarvoor men die Franschen herwaarts gestuurd had en sprak op onverschilligen toon :

« Gij zijt hier te Schaarbeek. Gaat maar waar ge wilt. »

En daar stonden ze nu van alles beroofd. Men bezorgde de ongelukkigen een schuilplaats in een hoeve der Jerusalemstraat.

Later vermeerderde hun aantal. Vrouwen en mannen boven de weerbare jaren kregen naderhand toestemming over Holland naar het onbezette Frankrijk te vertrekken.

We zullen verder beschrijven hoe tegen 't einde van den oorlog groote scharen bannelingen uit Noord-Frankrijk naar ons land werden gevoerd.

Brussel ontving echter ook eigen landgenooten, ongelukkigen van de IJzerstreek, lieden van Eessen, Woumen, en andere dorpen, welker lijden wij beschreven hebben.

Zoo zag men op 5 Februari de mannelijke bevolking van Middelkerke aankomen. De vrouwen en kinderen hadden ginder moeten blijven. De Duitschers beloofden ze na te zenden, maar de ongelukkigen wachtten te vergeefs. En dan waren er in de hoofdstad reeds duizenden ongelukkigen van Aarschot, Dendermonde, Leuven, uit de verwoeste dorpen van Luik, Namen en Luxemburg.

Zwaarder werd de hand van den bezetter, die geen gelegenheid liet voorbijgaan om zijn meesterschap te laten gevoelen.

Zoo werd op 16 Februari in de parochiale kerk van St. Gilles een uitvaartmis gehouden voor een Belgisch soldaat. De katafalk was met de Belgische vlag bedekt.

Duitsche soldaten stormden het bedehuis binnen, zonder eerbied voor de heilige plaats. Ze dreigden met den revolver en eischten, dat de vlag weggenomen zou worden.

De pastoor protesteerde daartegen. De dekoraatieschilder Jan Van Hoeck stond bij de baar en riep met luide stem : « Leve België ! »

De Duitschers werden hierdoor nog woedender. Het volk drong op en er hadden botsingen plaats. De toestand was dreigend en er zou zelfs bloed vergoten kunnen worden.

De advocaat Hirsch gaf zich daar rekenschap van en beklom den kansel om de menigte tot kalmte aan te manen. Dit hielp en de rust keerde terug, maar Van Hoeck moest mee naar de kommandantur.

Een officier ondervroeg hem naar 't gebeurde, en toen de aangehoudene hem vroeg, of men de baar van een Duitsch soldaat niet met het nationaal vaandel bedekte, antwoordde hij bevestigend.

« Waarom weigert gij ons dan ditzelfde recht ? »

Die fiere vraag ontwapende den Duitscher, welke den dekoraatieschilder liet gaan.

De politieagenten waren verplicht de officieren te groeten, en dit werd echt Duitsch geregeld, met welk gebaar en in welk een houding dit moest geschieden. Agenten kregen straf, omdat zij op nalatige wijze salueerden.

Pastoor Cuylits der kerk van Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen te Curegem, werd tot zes maanden gevangenisstraf veroordeeld, om

Mevrouw Edmond Carton de Wiart.

jonge lieden, die naar Nederland wilden gaan, geholpen te hebben.

Men stelde hem voor de straf af te koop voor 1000 mark. De priester weigerde, maar zijn parochianen brachten het geld bijeen.

Van wet en recht werd geen rekening gehouden. Nog een staaltje.

Den 26ⁿ Maart gelastte de bezettende macht aan de stad Brussel de wegen naar Leuven en Mechelen te herstellen. Het gemeentebestuur liet weten, dat die wegen niet onder zijn beheer waren, daar de eene de provincie en de andere den staat toebehoorde. De stadsingenieur meldde bovendien, dat de banen nog goed in orde waren voor voetgangers.

Men begrijpt de ironie van dit antwoord. Wie zou er anders over rijden dan het Duitsche leger?

De Brusselsche overheden wezen er dus op, dat het tegen de Haagsche Konventie was, hun te verplichten werken uit te voeren ten behoeve der troepen.

De Duitschers antwoordden, dat ze nu geen rechtskwesties behandelden, doch gehoorzaamd wilden worden. Brussel weigerde toch en kreeg daarvoor een boete van 200.000 mark.

Ook het beheer van wegen en werken wilde evenmin den arbeid verrichten en om die reden werd de ingenieur Macquet ontslagen.

Het was den bezetter een gruwel, dat veel Belgen het land verlaten hadden. Hij wenschte vooral de welgestelden te doen terugkeeren.

Jean Massart zegt hierover :

« Kon men hen slechts dwingen tot terugkeer. Onze vijanden aanvaardden met geestdrift een ongelukkig voorstel — gedaan door zekere gemeentebesturen, die 't onmiddellijk daarna weer terugnamen — dat hierin bestond, den afwezigen een bijzondere belasting op te leggen, gelijk aan tienmaal hun persoonlijke belasting. De gemeentebesturen die het idee dezer heffing hadden geopperd, werden onmiddellijk gewaar dat dit onwettig was, maar baron von Bissing greep de gelegenheid aan die hem gegeven werd om de uitgewekenen te treffen. Op 16 Januari liet hij een besluit uitvaardigen aangaande de « toegevoegde buitengewone belasting te betalen door de afwezigen » : de belasting betrof slechts degenen die een zekeren welstand genieten. »

Dit bericht wekte onder veel uitgewekenen groote ontroering. Tal van dezen, vreezend, dat de Duitscher hun goederen zou aanslaan, verlieten den vreemde en keerden naar België terug.

De Duitschers wilden bij deze belasting de medewerking der beampten van het ministerie van geldwezen en die der gemeentebesturen.

Deze laatste van Brussel en voorsteden protesteerden, zeggende, dat zulk een belasting onwettig was, daar elke burger persoonlijke vrijheid bezat.

De bezetter antwoordde, dat hij de belasting billijk achtte, daar de rijke uitgewekenen de lasten der bevolking moesten helpen dragen.

De helft der belasting zou voor het gouvernement-generaal en de tweede helft voor de gemeenten zijn, waar de afwezigen woonden. De belasting kon geëind worden op 1 April. De huizen van hen, die in den vreemde bleven, waren ter beschikking van de soldaten als kwartier.

De ambtenaren van het departement van financiën betwistten insgelijks de geldigheid van zulk een maatregel, doch de Duitschers sloegen daar geen acht op. De onderhandelingen sleepten voort tot 20 Maart.

Het gemeentebestuur van Brussel werd herhaaldelijk aangespoord de lijsten der afwezigen over te leggen, doch weigerde telkens. De bezetter dreigde toen zelf te handelen.

Van de vele aanhoudingen die intusschen geschieden om allerlei redenen, moeten wij toch nog gewag maken van die der gravinnen Hélène en Valentine de Jonghe d'Ardoeve. (1)

Deze dames wandelden bij de Naamsche Poort toen op eenige meters van hen, de Duitsche officier, graaf Wolf von Metternich in de tram wilden stappen.

De overste keerde zich eensklaps om en beveerde de woorden « sale Prussien » (vuile Pruis) verstaan te hebben.

Meijuffer Hélène de Jonghe die toen 16 jaar oud was, en haar grootmoeder, vervolgden hun

(1) In het tiidsverband spreken wij natuurlijk nader over aanhoudingen als die van Miss Cavell, Gabrielle Petit, e.a.

weg, maar de officier riep een soldaat en volgde de beide dames.

Verstoord over de houding van den officier, zei het meisje toen en goed verstaanbaar :
« Daar is nog een van die vuile Pruisen ! »

De overste beval den soldaat haar aan te houden.

Mej. Hélène de Jonghe weigerde met een soldaat mee te gaan. Von Metternich stelde dan voor haar in een auto naar de kommandantur te geleiden.

« Ik weiger naast u in een Duitsche auto te gaan zitten », klonk het antwoord. « Vrij en te voet zal ik u volgen. »

De dames moesten dan voor een krijgsraad verschijnen, onder beschuldiging het Duitsche leger beledigd te hebben.

Gravin Valentine was 76 jaar oud ; de Duitsche krijgsraad liet haar gedurende een uur voor zich staan. De rechtbank bestond uit dertig officieren, die voor de gelegenheid hun beste plunjes hadden aangetrokken, en toen de beklaagden om het decorum glimlachten, was de maat vol.

Mej. Hélène de Jonghe werd tot 3 maanden gevangenisstraf en haar grootmoeder tot 4 maanden veroordeeld en beiden naar den kerker te Aken gevoerd. (1)

Een aanhouding, die veel opschudding wekte, was die van Mevr. Carton de Wiart, echtgenoot van den minister van justitie, die evenals Mevrouw Pouillet, echtgenoot van den minister van kunsten en wetenschappen en Mevrouw de Broqueville te Brussel was gebleven.

Mevrouw Carton de Wiart bleef in het hotel van het ministerie wonen ofschoon de bezetter er een wacht had geplaatst.

Den 4ⁿ Mei kwam een patroelje een huiszoeeking doen en alle papieren doorsnuffelen, maar zonder gevolg.

Eenige dagen later werd de dame echter aangehouden, onder beschuldiging briefwisseling met den vreemde gehouden en het herderlijk schrijven van kardinaal Mercier verspreid te hebben. Zij werd tot drie maanden en half gevangenisstraf veroordeeld en naar Berlijn gevoerd. Na eenigen tijd werd zij, dank aan hooge invloeden, in vrijheid gesteld, onder verbod nog naar België terug te keeren. Zij begaf zich toen naar Le Havre.

De bezetter begon meer burgerbloed te eischen.

Zoo verspreide hij begin Juni een plakbrief door 't land, met de namen van personen uit het Luikerland, die ter dood veroordeeld waren, om inlichtingen over de troepenbewegingen aan de geallieerden te hebben verstrekt. Het waren :

Louise Frenay, Luik ; Jean Victor Bourseaux, Luik ; Jules Descheutter, Luik ; Peter Pfeiffer, Haut-Pré ; Oscar Lelarge, Statte ; Justin Lenders, Luik ; François Barthélemi, Grivegnée ; Charles Simon, Namen.

(1) Naar Gille, Ooms, Delandsheere « Cinquante mois d'occupation allemande. »

Maar over de bloedvonnissen der krijgsraden hooren we ter gelegener tijd meer.

Niet minder opschudding verwekte in Vlaanderen de moord op den kuiper Van Damme te Cortemarck.

Bij den intocht was pastoor Blanka, een flink zestigjarig man, die goed Duitsch sprak, den soldaten tegemoet getrokken en pleitte voor zijn dorp. Hij heeft heel wat geschillen uit den weg geruimd en menigen twist gesust.

Maar met den onderpastoor Barra werd hij verantwoordelijk gesteld voor de rust te Cortemarck.

Gewillig en moedig nam de eerwaardige geestelijke die taak op zich.

De kuiper Van Damme, een alom geacht man, had een zoon bij 't leger, voor den oorlog trein-kondukteur. Sedert 't begin der vijandelijkheden vernam de vader niets meer van den jongeling.

't Verdriet drukte hem neer. Zijn eenige troost was nog 't gebed.

Zekeren avond begaf Van Damme zich naar een kapelletje op den weg van Handzame, maar vlak bij de gemeente.

In Vlaanderen heeft men vele van deze bidkapellen... En menigmaal komen bezwaarden van gemoed daar hun hart uitstorten.

O, toen de kanonnen bij Luik bulderden, hebben we zooveel vrouwen en meisjes in en voor die kapelletjes gezien. In stoet trokken ze er soms heen, smeekend voor het leven van de geliefden in den strijd, ruste zoekend voor 't zoo bezwaarde gemoed.

Dat deed dien avond ook Van Damme in het kapelleke te Cortemarck, waar een oud Onze Lieve Vrouwke stond.

Hij had twee kaarsjes medegebracht, zette er aan weerszijde van 't beeld een en ontstak ze ter eere van de Moedermaagd.

En met de gedachten bij zijn jongen, dien hij zoo kloek en gezond ten oorlog had zien trekken en van wiens lot hij niets wist, las hij een kruisgebed.

Daar naderden Duitsche soldaten. Ze zagen de kaarsjes. Dat was spionage !

Van Damme gaf teekenen aan de verbondenen.

De verbondenen lagen 15 km. van daar... En nu moet men goed weten, dat de kapel met haar achtermuur, een blinden muur, naar de zijde van dat zoo ver verwijderde front staat en met de opening naar 't bezette deel van 't land.

Dus de kaarsjes konden ook alleen van 't bezette deel gezien worden. Die onschuldige kaarsjes, offer van een bezwaarden, angstigen vader... offer, waarvoor ge eerbied hebt, van welke overtuiging ge ook zijt.

En of Van Damme ook protesteerde, het hielp niet. Hij werd weggeleid, hij was een spion... en werd gefusilleerd...

De rust, de orde op de gemeente was verstoord. Die biddende vader had verraad gepleegd. Wee den gijzelaars !

De beide geestelijken moesten naar Duitschland. (1)

De Duitschers begonnen ook al vroeg met werkdwang, al was de tijd der schandelijke deportaties nog niet aangebroken. We zullen eenige dier gevallen mededeelen.

Uit Eekloo en omgeving eischte de bezetter werklieden voor het front. Dat was in April 1915. Hij wilde timmerlieden en metselaars hebben.

De opgeroepen weigerden te komen en werden dan door militairen uit hun woning gehaald en in een lokaal vereenigd.

Zekeren morgen voerde men hen naar het station. In een oogeblik zag het plein voor dit gebouw zwart van volk, dat tierde en riep en aldus tegen dezen willekeur protesteerde. Soldaten dreven de vrouwen en moeders en niet geroepen burgers terug.

Kommandant Aegedi verscheen en kreeg van een vrouw een klop met een klomp op het hoofd.

Men moest echter voor het geweld bezwijken.

De opgeëischten werden naar de omgeving van Diksmuide gebracht.

De stad kreeg voor dit verzet een straf : de burgerij moest eenigen tijd binnenshuis blijven.

Andere willekeur openbaarde zich tegen het spoorwegpersoneel. De bezetter begeerde uitgebreider treinverkeer. Dit was onvoldoende. De « Frankfurter Zeitung » van 16 Februari 1915, kloeg daarover.

Hier en daar, zooals te Luttre, stonden honderden lokomotieven die op herstelling wachtten. Maar de mannen van het arsenaal weigerden een hand uit te steken. Ze wisten immers wel, dat het materiaal door het Deutsche leger tegen de eigen broederen zou worden gebruikt, al beweerden de Duitschers van neen.

Notabelen stijfden het verzet der arbeiders en ondersteunden hen geldelijk, om te kunnen leven zonder arbeid.

De vijand vernam dit en hield een dertigtal dier notabelen aan te Luttre en te Nijvel, hopen- de aldus het verzet te breken. Ook oefenden hij druk uit op de gemeentebestuur.

Bij Jean Massart in het reeds aangehaalde, goed gedokumenteerde boek lezen we :

« Men verplichtte de gemeentebesturen der omgeving van Luttre een bekendmaking aan te plakken, waarin de werklieden werden aange- maand het werk te hervatten.

Gemeente van Pont à Celles.

Bericht.

Op bevel der Deutsche militaire overheid brengt het gemeentebestuur van Pont à Celles ter kennis van de werklieden der Staats-werk- plaatsen de algemeene arbeidsvoorwaarden voor- gesteld door de Deutsche overheid :

1° De werken verricht in de werkplaats zullen

(1) Volgens een andere lezing zou Van Damme vermoord zijn in een stal door Deutsche soldaten, die hem beroofden en verzonnen de militairen dat verhaal van spionage. Pastoor Blanka, die later naar Brussel en bij den wapenstilstand naar Cortemarck terug keerde, deelde ons mee, dat de Deutsche kommandant elk onderzoek weigerde,

alleen het herstel betreffen van het materiaal dat bestemd is voor het vervoer van Belgische reizigers en goederen.

2° Het gemeentebestuur zal aantekening houden van de namen der werklieden en hun verantwoordelijkheid tegenover den Belgischen staat dekken met de verklaring dat zij voor geweld zijn bezweken, zooals van heden af aan bewezen is.

3° In het algemeen zullen de loonen, uitgekeerd naar gelang der bekwaamheid van de werklieden, meer bedragen dan vroeger, ten einde hen in staat te stellen zich op eigen kosten tegen ziekte te verzekeren. Niettemin neemt het Deutsche bestuur de kosten van geneesheer en apotheker op zich in geval van werk-ongeschiktheid, neemt het aan 't beginsel van schadeloosstelling zooals dat in Duitschland gebruikelijk is.

4° Indien deze voorwaarden door de werklieden worden aanvaard, zullen de gevangenen onmiddellijk worden vrijgelaten en de inwoners zullen worden vrijgesteld van het verstrekken van onderkomen, vuur en licht aan 300 nieuwe Deutsche werklieden en van het onderhoud van 140 uhlanen en hun paarden.

5° De uitbetaling van ondersteuningsgelden aan de werklieden van den Staat die niet gerekwi- reerd zijn, zal worden verzekerd door de Duit- sche overheid.

De Gemeenteraad.

Aanwezig: de heeren Francotte, burgemeester; Goovaerts en Loir, schepenen; Lacroix, Delan- noy, Terasse, Hanon, Rousseau, leden.

Onder de beloften gedaan aan de werklieden zoo zij toestemden om te gaan werken tegen hun vaderland komt ook voor de in vrijheidstelling der gevangenen. Men ziet dus dat 30 notabelen gevangen worden gehouden om werklieden te dwingen arbeid te verrichten ten bate van Duitschland.

Toen men zag dat de werktuigmakers volhard- den in hun weigering om te werken, veroordeelde men de gevangenen tot straffen opklimmend tot drie maanden gevangenis; vervolgens zond men als « bestuursmaatregel » een hunner, den bur- gemeester van Nijvel, naar Duitschland.

Wat de werklieden betreft, men sloot hen op in waggons blootgesteld aan de volle zon op het station van Luttre en behandelde hun gezinnen op onmeedoogende wijze.

Den 15ⁿ Mei verscheen een nieuwe aankondi- ging :

Manage, 15 Mei 1915.

De Deutsche officieren hebben aan de vroegere werklieden van het arsenaal van Luttre bekend gemaakt, dat zij volstrekt niet gedwongen zullen worden om te werken voor het Deutsche leger, en dat hun arbeid alleen zal dienen om voor de Belgische bevolking het vervoer van reizigers en goederen te vergemakkelijken. Al wie de oprecht- heid van een officieele Deutsche aankondiging in twijfel zal trekken zal worden vervolgd, en zij die blijven weigeren onder Duitsch toezicht werk te verrichten noodzakelijk in het belang van het Belgisch volk, stellen zich bloot aan de kans om

Gravin Hélène d'Oultremont, een der
vooraanstaande dames, die het vluchtelingen-
werk in Engeland verzekerden.

te worden gevangen gezet tot het einde van den
oorlog en misschien zelfs nog daarna.

(get.) Baron von Hammersten-Loxten,
Kapitein, Chef van 't bataljon.

Men trachtte dus de Belgen te doen gelooven
dat zij konden vertrouwen op het woord van een
Duitscher. Dit was natuurlijk vergeefsche moeite.

Wat deden de Duitschers toen? Zij zonden de
werklieden naar Duitschland, naar het kamp van
Senne. Daar slaagde men er in door stelselmatige
toepassing van ontberingen en slechte behande-
ling hen ziek te maken en hun tegenstand te
breken.

Wij drukken er dus op, dat dit alles gebeurde
in begin 1915, en nog maar een voorspel was van
de zoo hatelijke en schandelijke deportatie later.

Voor het arsenaal van Mechelen vroeg de be-
zetter 500 werklieden om het spoorwegmateriaal
te herstellen. Deze weigerden te komen en sol-
daten gingen daarop naar de aangeduide wonin-
gen. Ze brachten de werklieden naar het arsenaal,
maar hier volhardden de Mechelaars in hun ver-
zet en kruisten de armen; zoo moest men hen
wel laten gaan.

De gouverneur-generaal kwam nu met een
nieuwe bedreiging.

Wanneer de 500 werklieden zich op 1 Juni, des

morgens om 10 uur niet aangemeld zouden heb-
ben, werd het verkeer van Mechelen stop gezet,
zoodat de stad geheel afgezonderd zou zijn.

De werklieden gaven niet toe. Zij wilden niet
werken voor den bezetter.

En het verkeers-verbod werd uitgevaardigd en
luidde aldus:

a) De spoorwegoverheden zullen alle verkeer
beletten van personen en reizigers vertrekkend
van of zich begevend naar de stations gelegen aan
de navolgende lijnen:

Mechelen-Weerde; Mechelen-Boortmeerbeek;
Mechelen-St. Kathelijne Waver; Mechelen-Ca-
pelle op den Bosch, de eindstations inbegrepen.

Het zal elken burger, onder straffe, verboden
zijn genoemde stations te betreden.

b) Alle verkeer van wagens (personen- en
vrachtwagens), fietsen, autos, buurtsporen en
schepen, zelfs in transitio (uitgezonderd doorvaart
van schepen) is verboden in de streek gelegen
binnen de brug op den straatweg naar Duffel,
de Nethe en de Rupel stroomafwaarts tot aan de
samenvloeiing met de vaart van Brussel, de ooste-
lijke oever van het kanaal in zuidwaartsche
richting tot Verbrande Brug, vervolgens de we-
gen van Eppegem, Elewynt, Wimpdries, Berds-
heide, Campelaar, Boortmeerbeek, Rymenam,
Wurgnes, Peulis, Hoogstraat, O. L. V. Waver,
Buekheuvel, Berkhoef tot aan de brug op den
straatweg naar Duffel.

De rails der buurtspoorwegen zullen worden
opgebroken aan de grenzen der bovenvermelde
streek.

c) Er zal geen uitzondering gemaakt worden
op alinea b, tenzij voor de vervoermiddelen van
het Nationaal komiteit dienend voor de voorzie-
ning in levensmiddelen van het verboden distrikt.

d) Het bureel voor paspoorten zal gesloten zijn.

Indien het economisch leven van Mechelen en
omstreken dat ik bijzonder heb getracht te be-
gunstigen, ernstig moet lijden onder bovenge-
melde maatregelen, dan ligt de schuld en de
verantwoordelijkheid daarvan bij de werklieden
van het arsenaal die door gebrek aan doorzicht
zich laten beïnvloeden door raddraaiers.

De Mechelaars beschouwden dit alles echter
aan de vermakkelijke zijde, zooals ons blijkt uit
het werkje van Frans Van den Bergh: « Onder
den Duitschen hiel. » Daarin lezen we:

« De Maanblusschers namen het kalm op,
's avonds kooiden ze bijeen in 't huis van eenen
of anderen gebuur, en, in den dag, was 't volop
komedie aan al de poorten en in al de straten, dat
was plezant om te zien. Als een boer met zijnen
geladen kruiwagen of zijn hondenkarreken bin-
nenkwam, moest hij, voor de brug, eerst alles
afladen en dan, met de hulp van een gediens-
tigen vriend, eerst zijnen kruiwagen of zijn karreken
overdragen een eind in de straat, en dan zijnen
hond, en daarna, één voor één, zijne zakken of
zijne manden. Wanneer hij uit de oogen van de
schildwachten was, kon hij weer inspennen en
opladen.

Maar naar de markt kwamen geene koopers en
dan kon de boer zijne tomaten, erwten of snij-
boonen te grabbel uitschudden op de straatste-

Mevrouw Pollet, een der vooraanstaande dames, die het vluchtelingenwerk in Engeland verzekerden.

nen. Nooit waren te Mechelen de veldvruchten zoo goedkoop als toen.

De Sinjoors en de Brusselaars bleven van de markt weg, omdat ze met den trein niet mochten rijden en per wagen ook niet; maar die kwamen dan overeen markten in te richten te Sempst, te Willebroeck, te Waalhem, buiten de kuip van Mechelen. Om tot daar te geraken, moesten de boeren toch door de stad en daar kwam nog bij, dat dorpen, zooals Waver, Putte, Bonheyden en daar omtrent, ook gestraft waren voor het stelen van telefoondraad, geloof ik.

Die mochten met leeg karren rijden, maar niet met geladen; het was de tijd van de bloemkoolen, en dan zag men vader, den boer, moeder, de boerin, en een half dozijn klein boerekens en boerinekens, zweetend en zuchtend, door inspanning voorovergebogen, den zwaren wagen voortslepen, twee, drie uren verre en de stad door, terwijl het sterke paard er vanachter aangebonden was.

Dat was zoo een heel kalvakade door de stad, vele karren achtereen; maar bij het terugkeeren, als de karren leeg waren, stond het paard ingespannen, en de familie zat er fier boven op.

Op de bruggen hadden de schildwachten zel-

ven veel vermaak en hielpen soms de boeren hunne zakken op de schouders wippen; toch was het hun aan te zien, dat ook zij dachten dat, voor het groote Duitschland, dat toch maar eene klein-zielige wraak was.

Het was toen, dat de brouwers hunne tonnen moesten voorttrollen, straten verre, door heel de stad, om hunne klanten te bereiken; dat de beenhouwers hunnen halven os, of hun varken, naar 't slachthuis moesten afhalen op eene ladder; dat de kooplieden van de Zaterdagse markt hun goed op hunne kramen moesten brengen op eene plank of op eene berrie, gedragen door twee man; dat de paarden van de mestpacht vakantie hadden, net gelijk de schoolkinderen, wat in hun leven nog nooit gebeurd was.

Maar de Ortskommandant, die van bij Mouriau op de Groote Markt, naar elders verhuisde, gebruikte wel een verhuiswagen met twee paarden, die achterwaarts geplaatst werd in de poortopening, met tapijten er nevens gehangen, omdat het niemands zaken waren te zien, wat daarin geladen werd.

Enfin 't was koddig het leven toen te Mechelen, en wanneer de kramen van de Zaterdagse markt waren opgetimmerd, waarmee het werkvolk te twee uren 's nachts begon om te vijf uren gedaan te hebben, kwam er plotselings bevel, sit alles af te breken en te verhuizen naar de Vee-markt, omdat er te 11 uur — toren uur — parade-marsch was op de Groote Markt. »

In die dagen wilde kardinaal Mercier zich naar Brussel begeven, vergezeld door kannunik Vrancken, sekretaris van het aartsbisdom. Hij moest dus ook te voet uit de stad, maar van uit de hoofdstad zou men een rijtuig tot Sempst zenden.

Bij den uitgang van Mechelen juichte de menigte hem toe. Soldaten snelden toe en wilden met kolfslagen het volk uiteen jagen.

Kannunik Vrancken zei tot hen: « Mishandel toch die vrouwen en kinderen niet; zij groeten slechts hun herder. »

Twee officieren leidden hem daarvoor naar de kommandantur, waar men hem dwingen wilde, zijn verontschuldigen het Duitsche leger aan te bieden. De aangehoudene weigerde en werd tot een maand gevangenisstraf veroordeeld.

De afsluiting duurde een week.

De gouverneur-generaal beweerde op een plakbrief, dat er zich een voldoende aantal werklieden aangeboden hadden, maar in het aangehaald werkje van Van den Bergh lezen we:

« Of er werklieden genoeg waren, weet ik niet, toch was er niet één arsenaalman; maar boeren van den omtrek bij menigte, Leuvenaars en Brusselaars bij meerderheid.

Wat uit de fabrieken der stad dienen kon, was weggehaald naar 't arsenaal: machienen, bankvijzen, riemen, hamers, tangen, alles; en nog eenige honderden werkloozen meer kwamen er op de straatstenen. Als lokaas werd er, boven het hooge dagloon van zes, zeven en acht mark, alle veertien dagen, een bijrantsoen, brood, aardappelen, meel en tabak aan de werklieden tegen betrekkelijk lagen prijs toegestaan. »

Von Bissing had zich intusschen op het kasteel de « Drie Fonteinen », tusschen Brussel en Vilvoorden gevestigd. Dit buitengoed stond hem aan en hij drukte den wensch uit het van den eigenaar, M. Orban-Van Volxem te huren. Deze weigerde. Von Bissing rekwireerde het dan en het werd nu « Trois Fontaines Schloss. »

En nu denken we aan een ander kasteel in den Brusselschen omtrek, dat van Bouchout, bij Meysse, waar een tante van onzen Koning woont, de krankzinnige weduwe van Maximiliaan van Oostenrijk, oud-keizerin van Mexico. Meer dan een halve eeuw leeft ze daar afgezonderd. Slachtoffer feitelijk van Napoleon III, die naar het voorbeeld van zijn voorganger Napoleon I, troonen wilde stichten en wegschenken. En zoo maakte hij Maximiliaan tot keizer van Mexico, maar tegen den zin in van de Mexicanen, die den hun opgedrongen vorst bestreden, gevangen namen en fusilleerden.

De echtgenoot was om hulp gesneld, naar den Paus, naar Napoleon vooral, maar te vergeefs, en toen werd het duister in haar brein.

Op de poort van het kasteel las men nu tijdens de bezetting een bekendmaking door den gouverneur-generaal onderteekend :

« Deze woning, eigendom van de Belgische Kroon, is ingenomen door Hare Majesteit de Keizerin van Mexico, aartshertogin Maximiliaan van Oostenrijk, schoonzuster van keizer Frans-Jozef, onzen doorluchtigen bondgenoot. Ik beveel aan de Duitsche soldaten die hier voorbij gaan, niet aan te bellen en het verblijf onaangeeroerd te laten. »

Op het kasteel woei de Oostenrijksche vlag.

In het begin van den oorlog kwam kapitein von Schmitz daar met zijn ruiters voorbij en zag het vaandel. Hij belde aan het hek en vroeg :

« Wie woont hier? »

« Hare Majesteit, de keizerin van Mexico. »

« Goed, ik wil Hare Majesteit mijn hulde aanbieden. »

« Onmogelijk! Hare Majesteit is reeds sedert vijftig jaar lijdend en ontvangt niemand. »

De kapitein drong aan. Een der hovelingen kwam dan en wees in het park een in het zwart gehulde dame, die aan den arm van een dienaars wandelde.

« Haar Majesteit, de keizerin van Mexico », zei hij.

De officier sprong weer in 't zadel en na de Oostenrijksche vlag gegroet te hebben, reed hij in de richting van Brussel. (1)

Ook Noord-Frankrijk zuchtte onder den druk.

Men leze bijvoorbeeld het treffend werk « Le Martvre de Lens », het martelaarschap van Lens, door den maire Basly. Wat een willekeur ginder.

« In een arm huisje van Lens », aldus vertelt hij, « zag een soldaat, dat een der kinderen een brood had gehaald. Hij stootte den kleine weg en maakte zich van het brood meester. Op dat oogenblik kwam de vader binnen. Hij eischte dat de Duitscher het gestolene zou teruggeven.

De kinderen hadden dien dag niets anders te eten; terwijl de soldaat toch zijn rantsoen kreeg.

Riep de werkman te hard, bedreigde hij den Duitscher? In elk geval verdween deze, maar keerde dan met twee kameraden terug en de vader van het gezin moest het geleide volgen naar het « Hôtel des Voyageurs. »

Daar namen de officieren een ontbijt, dat ze goed besproeiden. De aankomst van dezen wilden, onstuimigen werkman, die zich tusschen de soldaten verweerde, zou hen vermaken. De militairen groetten, kloegen en wezen met den vinger naar den beschuldigde.

De aangehoudene vertelde wat er gebeurd was, had hij den soldaat zijn gang laten gaan, dan zouden de kinderen dien dag geen eten hebben.

De officieren haalden de schouders op. Ze hadden iets geweldigs verwacht. Moest die Franschman hen voor een brood lastig komen vallen?

Maar uit beginsel moest een vonnis geveld worden, en de overste der officieren keek de soldaten aan, stak de hand op, met een gebaar, dat beteekende :

« Doet er mee, wat ge wilt! »

De soldaten grepen den man vast, duwden hem in het tuintje van een verlaten huis en maakten hem af. »

Een onderwijzeres, mej. Pruvost, was verdwenen; vriendinnen, gezellinnen, kennissen zochten haar te vergeefs.

« Zij is gevlucht », meende de een.

« De Duitschers houden haar in een van hun Casinos opgesloten », beweerde een ander.

« Zij hebben haar vermoord », hield een derde vol.

Ik zei niets, maar geloofde aan een misdaad.

De jonge dame woonde samen met een zuster en een andere onderwijzeres en was van voorbeeldig gedrag. Als ze dadelijk na school niet thuis kwam, was het om op een onbewoond gebouw te letten, waar ze elken dag heen ging. Dat was alles wat we wisten. Op de mairie spraken we dikwijls over het drama.

We waren overtuigd, dat de Duitsche handen bloedsporen achtergelaten hadden.

Maar waar? Zekeren dag toen we daarover in de zaal van den burgerlijken stand spraken, trad Leclerc binnen, bevend, de keel als dichtgesnoerd.

Hij viel op een stoel neer en bracht toen met moeite uit :

« Ik heb haar gezien! »

We begrepen alles. Hij had het over de « doode ». »

« Waar? » riepen we.

« Verdronken. Het hoofd voorover in een bak water. »

« Waar? »

« In het huis, waarover ze toezicht hield. »

En Leclerc voegde er bij :

« In een naburige loods is een post van soldaten. »

De misdaad was duidelijk. Ik ging dadelijk naar de kommandantur. Klaus, de Duitsche politieofficier, luisterde ongeduldig en zei droogjes, dat hij een onderzoek zou instellen. Een vrede-

(1) Gille, Ooms en Delandsheere, « Cinquante mois d'occupation allemande. »

rechter — een Franschman — deed de gebruikelijke bestatigingen, maar alleen de kommandantur kreeg kennis van de besluiten, en de zaak werd geklasseerd. »

Te Lens — zooals elders — waren Fransche weerplichtigen, die niet opgeroepen hadden kunnen worden, verborgen. Ze wilden zich niet aanmelden en leefden in schuilhoeken, onder takken of zakken zand.

De maire kende hun namen. De vrouwen hadden die medegedeeld, want ze moesten toch een rantsoen ontvangen, voor al die verdokenen.

« Vertel uw geheim aan niemand », had de maire gezegd. « Ik zal hun namen van de lijsten schrappen. Voor ons zijn ze dood, maar ik zal u hun rantsoenen geven. »

Enkelen waren ontdekt geworden. Weldra moesten de bewoners in de kelders leven, want Lens lag onder het vuur van den Engelschman.

De politieofficier Klaus deed dan voortdurend huiszoekingen, zoogenaamd naar fietsen, duiven, goud, maar in de hoop weerbaren te ontdekken.

Patroeljes omringden de woningen, met den vinger aan den trekker, gereed te schieten op ieder, die zou willen vluchten. De soldaten wierpen alle meubels door elkaar, sloegen ze in stukken, speurden overal. En welk een triomf, als ze onder een pak lompen, onder mutsaards, dood hout een arm; bloedeloos, bijna zieltoegend wezen vonden.

Deze opgesloten martelaars waren als in een graf, konden niet meer boven komen, geen frische lucht meer scheppen.

Velen, die nauwelijks 40 jaar oud waren, hadden al grijze haren. Zij verloren alle begrip van tijd, van plaats zelfs, soms kreunden ze :

« Waar zijn we? »

Dan vervielen ze weer in hun stilzwijgen als van kindsche lieden.

Twee en een half jaar bleven ze in hun hollen.

« Ha, welke dramas, als we die geopende graven bezochten », vertelt de maire. « Er waren gewonden, die al lang ziek lagen, maar uit vrees voor gevangenschap den dokter niet hadden durven onthieden. Wij ontdekten dooden, wier gesloten lippen nog van woeste hardnekkigheid getuigden. »

De Duitsche politie vond ze ten slotte en deed de rampzaligen naar het hospitaal voeren en de minst zieken naar de Duitsche kerkers.

De kommandantur wilde elken dag een verslag over de door het bombardement gedooide en gewonde burgers. Die namen moesten dan in de « Gazette des Ardennes » verschijnen, een Fransch blad door de Duitschers in het bezet gebied uitgegeven en verspreid. Die slachtoffers werden dan in een rubriek vermeld, als vermoord door de Britten, om de moraal van de bevolking aan te tasten.

Wij lieten ons door die huichelarij niet verschalken — aldus vervolgt de maire. — Voor ons was maar één zaak van belang : de gewonden zoo spoedig mogelijk te helpen.

Daar was een arme glazenmaker, tegelijk schilder en aanplakker, vader Dilly, die vijf kinderen had. Nauwelijks had een ontploffing geklonken, of alle gevaar trotseerend liep hij uit de mairie,

in de richting van den helschen slag, gedreven door hartstochtelijke toewijding om ongelukken bij te staan. Als wij hem de berrie zagen grijpen en om een helper hoorden roepen, zeiden wij :

« Wacht even ! »

Maar hij kon niet blijven en stormde alleen weg. En beefde hij soms, 't was alleen uit vrees van te laat te komen. Kalm, rustig, onder de hevigste bombardementen, legde hij een gewonde op zijn baar. Als hij het slachtoffer niet vervoerbaar achtte, ging hij even bedaard dokter Emery halen, die zoo kalm en zoo onverschrokken was als hij. En onder het gehuil der granaten, verlichtte de glazenmaker met een slechte lantaarn den lijder, terwijl de chirurgijn de dringende operatie verrichtte, watte uithaalde en zijn verband ontrolde. De beide helden keerden dan naar hun post terug, de dokter naar het godshuis en vader Dilly naar de mairie.

Als de inwoners van Lens 's nachts door een ontploffing uit bed geworpen werden, wachtten ze een wijle met bonzend harte, sliepen dan weer, vol vertrouwen zeggend :

« Vader Dilly waakt over ons ! »

Maar ondanks alle toewijding werden de dooden talrijker.

Er ging schaars een dag voorbij, zonder dat aan den drempel van onzen kelder de gebroken stem van den openbaren omroeper klonk :

« Gij wordt verzocht morgen de begrafenis bij te wonen, van mijnheer..., madame..., mejufvrouw.... »

Een familielid, een vriend of ook een kind, dat men vroeger op de markt had zien spelen, gingen heen, zonder de schemering van den grooten dag te hebben aanschouwd.

Maar om voor een laatste maal een geliefde te vergezellen, moest men zijn naam op de mairie aangeven, 's avonds te vijf uur, vóór de plechtigheid. Door mijn zorgen werd de lijst naar de kommandantur gebracht en de toestemming — we erkennen het — werd over 't algemeen verleend.

De begrafenis hadden 's morgens om 7 uur plaats. Ha, het droevig schouwspel van lijkplechtigheden tijdens den oorlog ! Door de geteisterde stad, die rookte van de branden, door granaten verwekt, daverde en schokte de wagen, want hier en daar hadden de Duitschers de straatsteenen weggenomen.

Men liep in dichte groepen, zwijgend en peinzend :

« Wiens beurt is het morgen ». En op de brug van het kanaal, voor we het kerkhof betraden, deden gendarmen een gebiedend teeken met de hand. De stoet stond stil. Men zag onze papieren na. De personen, die geen toestemming bezaten, mochten niet door. De anderen kwamen op de begraafplaats: daar werd de tijd ons toegemeten; de Duitschers waakten gewapend tusschen de rustplaatsen onzer dooden. Maar al dreigden onze cipieren, toch slaagden er steeds vrouwen in te ontsnappen, om op de graven onzer soldaten neer te knielen en er arme bloemen te leggen, geplukt in hun hofje... een waar hofje der hel, doorengewoeld en verscheurd door projektielen.

Het Belgisch vliegekamp achter de front.

Terugkeerend, wierpen wij een blik op het Duitsch kerkhof, dat zoo uitgestrekt was en waar een godin van den oorlog stond, met ontplooiide vleugels, den ingang bewakend, en wij maakten de opmerking :

«Hoe veel voller is het sedert de laatste maal !»

De betoogingen bij elke begrafenis verstoorde de Duitschers. Zij trachtten onzen moed neer te halen. En daarvoor deinsden ze voor niets terug.

Zekeren dag namen te Pont à Vedin de soldaten een werkmán gevangen, een jongeling van 19 jaar, dien ze boeiden en onder goed geleide naar de kommandantur van Lens voerden.

« Wat heb ik dan gedaan » riep de aangelou-dene. « Laat mij los ! »

De soldaten joegen hem voort met slagen in 't gezicht ; de werkmán bloedde en de moorde-naars lachten als ze hun roode handen bekeken.

Op de kommandantur legden de militairen hun getuigenis af : de jongeling had naar hen ge-schoten. Waar was het wapen ? Zij hadden er niet naar gezocht. Kon de kogel niet uit de naburige loopgraven komen ? Dat was hun zaak niet. Daar stond de misdadiger ; zij bevestigden het onder eed.

«Maar, ik heb geen geweer !» kreet de ongeluk-kige.

De politieofficier hief het hoofd op en vroeg :

« Welken godsdienst hebt gij ? »

« Katholiek. »

« Men zal u een priester sturen. »

Alles was reeds voorbereid ; de gezellen kenden hun rol. 't Was een afgesproken spel en de toe-behoorten stonden klaar. Op een teeken van den luitenant verscheen een Duitsch aalmoezenier ; deze riep den jongeling, die hem gedwee in een nevenvertrek volgde, waar beiden eenige oog-en-blikken opgesloten bleven.

Toen de veroordeelde weer buiten trad, kreeg zijn gelaat een vreeselijke uitdrukking. Onder zijn verslagen blikken stond een lang voorwerp : zijn doodskist.

« Ik heb niets gedaan, ik heb niets gedaan ! » kermde hij.

De vreemde priester, die hem vergezeld had, riep nu :

« 't Is een leugenaar ! »

Met kolfslagen dreef men den werkmán voor-uit en de stoet zette zich in beweging, twee sol-daten droegen de ledige doodkist, naast den jon-gen man. Men fusilleerde den martelaar op het plein van het station.

Den volgenden dag werd een oude mijnwerker van Angres, beschuldigd van beleedigingen je-gens een soldaat, die zijn bezem stal, met het-zelfde ceremonieel naar de terechtstellingsplaats geleid.

Zoo heerschte de Deutsche terreur, om het moraal der bevolking te ondermijnen, maar tevergeefs.

Dan weer kwam het bevel, dat alle vrouwen van 15 tot 55 jaar zich aan een Duitsch genees-kundig onderzoek moesten onderwerpen. Alle vrouwen, dus niet alleen de slechten, de eerloo-zen maar ook de treffelijke, meisjes, dochters, moeders, echtgenooten.

« Mijnheer de maire, de politiemán Busenfeld, is wij komen zeggen, dat mijn kind en ik voor een Duitsch majoor moeten komen », aldus kloeg een vrouw tot den heer Basly.

« En wat denkt gij te doen ? »

« Ik ga niet. Liever wil ik sterven. » Het meis-je brak in tranen los en drong zich tegen haar moeder.

« Neen, ge moet niet gaan, ge hebt volkomen gelijk », zei de maire.

« Maar wat zullen ze doen ? »

« Maak u niet ongerust. »

Basly ging naar de kommandantur.

« Wat komt ge hier weer al doen ! » riep hem de officier toe.

« Protesteeren tegen de lafheid der Deutsche overheden, jegens de jonge meisjes en vrouwen van Lens. »

« O, gij doelt op die geneeskundige formali-teit ? »

« Ja, 't is een schande ! »

« Richt u tot den generaal, wiens bevelen ik slechts uitvoer. »

«Deze zijn afschuwelijk en de inwonsters van Lens hebben die beleediging niet verdiend. »

Generaal Detail.

« Toch moeten ze gehoorzamen. »

« Zij weigeren. »

« Men zal haar dwingen. »

De maire preekte aan alle vrouwen het verzet. Sommigen hadden de onteering al ondergaan. Onder een of ander voorwendsel werden ze naar de kommandantur geroepen. Ze kwamen daar als weerloozen. Politie mannen joegen ze in een kamer en ondanks haar smeekingen en klachten, gingen de majoors tot het onderzoek over.

Dat nieuws verspreidde zich en de vrouwen en meisjes verkozen liever in hun schuilplaatsen te sterven dan te gehoorzamen.

Geen enkele wilde nog naar de kommandantur gaan.

En zij overwonnen. In veel naburige plaatsen dreef de bezetter zijn eisch door, maar te Lens week hij voor het algemeen verzet.

Toch moest iedere vrouw een getuigschrift van onderzoek hebben. Dokter Emery gaf ze aan ieder die ze vroeg.

Te Lens waren er 26 ondergrondsche scholen. Onderwijzers en onderwijzeressen bleven op hun post, te midden van het gevaar, maar ook de kinderen verdienden door hun moed de algemeene bewondering. Als soldaten moesten ze hun ransel dragen, om onder de granaten naar school te gaan.

O, men moest ze zien, daar in de kelders, in het zwakke licht van olielampen! Soms bezocht de maire hen en zei :

« Deze ongeluksjaren mogen niet verloren gaan, werk goed, ondanks alle huidige moeilijkheden. Frankrijk zal ontwikkelde mannen noodig hebben. En leef in de hoop. »

En dan gingen de onderwijzeressen na of er geen Duitschers op den loer lagen en zoo niet, lieten ze de kleinen roepen : « Leve Frankrijk ! »

Prijzen kon men hun niet koopen. Maar

al de oudere inwoners zochten hun vroegere prijsboeken op en brachten ze naar de mairie.

En met Kerstmis werden die boeken met verhalen uit een anderen tijd, bijna uit een andere wereld, uitgedeeld.

De Duitschers hadden de brouwerijkelders voor hun Casinos genomen en voor de scholen waren de verblijven dus te eng.

De kleine longen misten frissche lucht en de gezichtjes werden zoo bleek. Deze knapen en meisjes verloren immers de gewoonte te spelen.

« We moeten iets uitdenken om de kinderen te ontwikkelen », zei zekeren dag de uitmuntende dokter Emery.

« Wat, mijn vriend? »

« Een leergang van lichamelijke oefening. »

« Onder de granaten? »

« 's Morgens, van zeven tot tien, schieten de Engelschen niet, we konden die kalmte benutten. »

Het plan werd uitgevoerd ; de leergang had plaats in de tuinen van het godshuis ; elke week werden de kinderen gewogen, gemeten en dokter Emery was verrast over de uitslagen,

« Zij halen er voordeel uit ! » zei hij vroolijk.

Maar te tien uur, moest men zich haasten om weer binnen te zijn, want de projektielen begonnen dan te vallen.

M. Duquesnoy, een oud onderwijzer, die aan asthma leed, onderwees nog zooveel mogelijk de kinderen, die om 't gevaar niet naar school konden gaan.

Ziehier eenige staaltjes van het Duitsch bebind in Noord-Frankrijk. Later zullen we hooren dat ook daar de moderne slavernij van dwangarbeid ingevoerd werd. Trouwens deze begon al dadelijk en als bewijs geven we het in 't begin van 1915 gebeurde te Halluin weer.

De werklieden te Halluin hadden geweigerd te arbeiden, omdat de produkten bestemd waren voor het Duitsch leger. De Deutsche autoriteiten pasten strenge maatregelen toe als het onttrekken van steun en stremming van het verkeer en trachtten tevergeefs drukking uit te oefenen op de plaatselijke autoriteiten en de notabelen.

Toen schreven zij den volgenden krassen brief :

Mijnheeren,

De gebeurtenissen zijn u bekend. De opvatting van art. 52 der Haagsche Konventie heeft de ontwikkelingen tusschen de bevolking en de Deutsche overheid doen ontstaan. Aan welke zijde is het recht? Wij behoeven daarover niet te redetwisten, want wij zijn er niet toe bevoegd en zullen het over dat punt toch nooit eens worden. Het is de zaak van de diplomaten en vertegenwoordigers der verschillende staten na den oorlog.

Thans is uitsluitend de interpretatie van de Deutsche overheid geldig (aujourd'hui c'est exclusivement l'interprétation de l'autorité allemande qui est valable) en uit hoofde daarvan vragen wij, dat alles wat wij voor het onderhoud onzer troepen noodig hebben, gefabriceerd zal worden door de werklieden van het bezette gebied.

Ik kan u verzekeren, dat de Deutsche militaire

overheid onder geen enkele voorwaarde van haar eischen en haar rechten zal afwijken, zelfs al moest een stad van 15.000 inwoners er door ten gronde gaan (même si une ville de 15.000 habitants en devait périr).

De thans ingevoerde maatregelen zijn slechts een begin en iederen dag zullen er strenger maatregelen worden genomen, tot ons doel bereikt is. Het is het laatste woord, en de goede raad, dien ik u hedenavond geef.

Laten wij verstandig zijn (revenons à la raison) en zorgt, dat alle werklieden zonder uitsel den arbeid hervatten, anders zult gij uw stad, uw gezin en uw eigen persoon blootstellen aan de grootste ongelukken (aux plus grands malheurs).

Nu, en misschien nog voor langen tijd bestaat er voor Halluin noch prefektuur noch Fransche regeering. Hier geldt slechts één wil, de wil der Duitsche militaire overheid.

(w. g.) De kommandant Schranck.

Voor kopie konform de burgemeester van Halluin, P. Defretin.

Schranck vouwde er dus geen doekjes om.

De ellende van Noord-Frankrijk zond haar golfslagen tot ver over de grens. Zoo schreven wij in die dagen :

« 't Was wel een meêlijwekkende groep vrouwen en kinderen, die ik heden te Vlissingen ontmoette, meest bannelingen uit 't Noorden van Frankrijk, uit de omgeving van Douai, Arras, Rijsel, Valenciennes, Cambrai. Anderen waren Françaises, die te Brussel woonden. Maar ik spreek nu over de eersten.

« Expatriées », zei een van haar tot mij, doelend op zich zelve en haar lotgenooten. Expatriées... 't is wel 't woord, dat haar toestand teekent. Ze woonden rustig en vreedzaam op een dorpje in dat heerlijk heuvelland van Noord-Frankrijk ; de man verdiende ruim zijn brood en er was welstand in huis. Maar de oorlog brak uit, de mannen moesten naar 't leger, de Duitschers kwamen en de vechtlinie scheidde 't bezette Frankrijk... Men at zwaar, grauw brood, in kleine portie's bedeed. Men ging in rij om de soep, door 't gemeentebestuur aan de werkloozen uitgereikt. En wie was er niet werkloos?

Velen woonden in de gevaarlijke zone.

« Zeven-en-dertig dagen zat ik met mijn kinderen in een kelder », vertelde me een der ongelukkigen. « 't Was bij Douai. De bommen ontploften boven ons... de bommen van ons eigen leger. De Duitschers gaven ons voedsel... Maar zekeren morgen kregen we bevel heen te gaan. We moesten in haast vertrekken. Schreiend wilde ik wat kleederen in een valies pakken. Men gunde er mij den tijd niet toe... Militairen voerden ons heen. We reisden door dat arme Noorden, voorbij triestige, doodsche dorpen. Men bracht ons naar Brussel. Daar verblijven veel lieden uit 't bezette Frankrijk. We moesten elke maand op de kommandantur teekenen, want we waren als gevangenen, of minstens toch geïnterneerden .

We vroegen, we smeekten naar het onbezette Frankrijk te mogen gaan.

Dan zouden we weer in 't vaderland zijn, dicht bij man, zoon of broeder. Steeds werd

ons verzoek afgewezen, tot we eindelijk den, zoolang begeerden, pas kregen. We reisden via Antwerpen naar Esschen, met een pas, ons afgeleverd door den Spaanschen konsul, die nu te Brussel de belangen der Franschen behartigt. En toen we vanuit den trein de Hollandsche vlag zagen en daarop toch ook onze eigen kleuren, toen we plots ontlast waren van dien zwaren druk der overheersching, juichten we, ja moesten we juichen, al sprongen velen ook de tranen van droefheid in de oogen. Want nu gevoelden we het weer zoo sterk... « nous sommes des expatriés. »

Alles hadden ze ginds in 't Noorden van Frankrijk achtergelaten... huis en have, de eigen meubeltjes, kleederen...kolen, hout...Expatriées. Uit 't vaderland gebannen...

Met zeven-en- tachtig vrouwen en kinderen, zijn ze hier aangekomen. Velen nog moeten volgen...

In welstand verkeerd... En nu hadden de meesten nog als eenige bezitting... een paar « gemeentebons » van vijf of twee frank, uitgegeven door de « Commune de Lille », « Commune de Wattrelos », « Commune de Croix » enz. Mannen beneden de zestig jaar mochten België niet verlaten.... Wat gaan de Duitschers in België toch met de mannen doen?

'k Heb die bannelingen aangestaard en mijn hart neep samen. Ik zag sjofele kleedij, versleten, verkleurde rokjes, dunne jakjes, scheeve schoenen... Ik zag de teekenen van ontbering... en dacht aan 't me zoo goed bekende zonnige land van Douai, Arras, Cambrai, Laon...

Terwijl ze stonden te wachten voor het konsulaat, speelden kinderen verstoppertje achter boomen en lantaarnpalen. Kinderen, die in een jaar vader niet meer zagen, want van de meeste vrouwen is de man in 't Fransche leger. Maar de kleinen waren nu vroolijk. Ze mochten op reis... Ze gingen naar papa. Een dame stond treurig tegen den muur. Ze droeg rouw... Veertien dagen geleden had ze vernomen, dat haar man gesneuveld was.... Ellendige, ellendige oorlog toch...

De echtgenoot van een Fransch officier vertelde me, dat ze te Brussel gemeentesoep had gehaald.

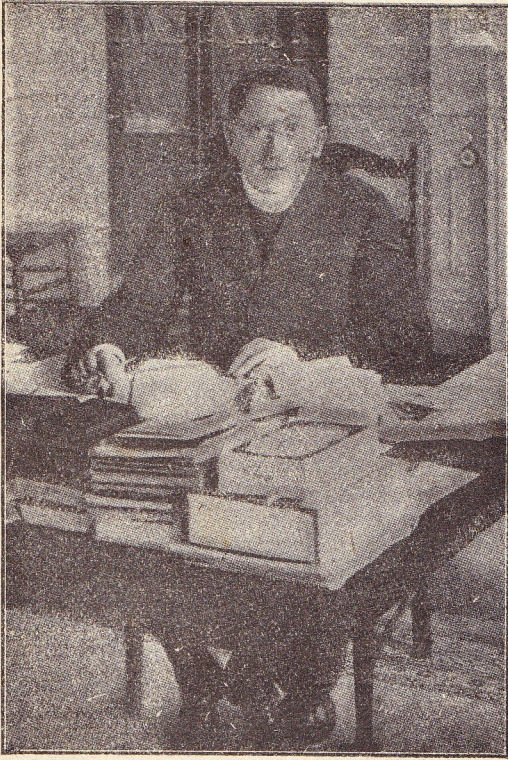
« Que voulez-vous? » zei ze gelaten... En dan met een schittering in 't oog :

« Les hommes luttent... nous aussi, nous pourrions souffrir, tout en restant fières! »

Zij ook, ze zag er schamel uit en haar gelaat droeg 't stempel van ellende, maar ze scheen me een dier heldinnen van 't strijdende, 't grootsche Frankrijk onzer dagen.

Velen hadden dus den oorlog van dichtbij gezien en van angst gesidderd in de kelders, haar toevlucht tijdens 't bombardement.

Een had Douai zien branden... en veel burgers, zoo verhaalde ze me, zijn er omgekomen in hun huis. Ook de dorpen nabij 't front waren getuige van vreeselijke tooneelen. Burgers zijn in kelders, die ze vanwege de geweldige beschieting hunner woonplaats niet konden verlaten, van honger omgekomen.

Pater Rutten.

Te Douchy, bij Arras, had een knaap van zeventien jaar een Duitsch soldaat gedood ; dadelijk werden twaalf burgers op een hoop gesleurd, zoo maar in 't wilde gegrepen en in 't bijzijn van hun kermende, smeevende vrouwen en kinderen neergeschoten.

't Noorden van Frankrijk ligt daar verborgen achter 't reeds afgesloten België... Zelden nog komen er berichten van daar tot ons... Maar de ellende is er nijpend en de rouwe groot.

En deze bannelingen denken huiverend aan haar geboorteplaats terug.

Expatriés... Maar niet lang meer. Ze reizen weer naar Frankrijk, het vrije, onbezette vaderland... Ze zullen er hartelijk ontvangen worden... en hoe kan 't anders... zij, de afgezanten uit dat deel, voor welks bevrijding de Fransche soldaten zoo heldhaftig kampen ; zij, die alles verloren en den druk van den vijand hebben gevoeld. »

XXVIII.

DE TWEDE SLAG BIJ IEPEREN.

Reorganisatie van het leger. — De ongehuwde Belgen van 19 tot 25 jaar opgeroepen. — De Lente. — De gevechten aan heuvel 60. — De tweede slag bij Ieperen begint. — Het stikgas.

In de gevechten bij Luik, aan de Gethe, Antwerpen hadden de Belgen reeds zware verliezen

geleden. Aan den IJzer verloren ze een vierde van hun effectief, ongeveer 14.000 man. De troepen waren uitgeput. De oude lichtingen, die geheel ontredderd waren, had men in de achterhoede moeten voeren. Depots, kazernes, hospitaalen, fabrieken, dat alles hadden wij niet meer.

Het gansche leger diende dus gereorganiseerd te worden.

De regering kon 't parlement niet oproepen. De nieuwe militaire wet was pas twee jaar van kracht, en de bevolking leefde nu in het bezette land. Slechts een deel van de lichte 1914 had men opgeroepen. Alle vrijwilligers, die zich aangeboden hadden, waren niet ingelijfd geworden.

Hoe nu het leger te versterken? De regering noodigde de jongelingen onder de uitgewekenen uit zich onder de wapenen aan te bieden en wees hen op den plicht jegens het benarde land.

Over die plichten had staatsminister Vander velde het, toen hij o. a. in Earl's Court, Luna Park te Londen, tot uitgewekenen Belgen sprak :

« Gij weet, dat de koning een beroep doet op de ongehuwden van 18 tot 30 jaar, om in het leger te treden. Allen, die tegenwoordig in Engeland verblijven, zijn verplicht hun namen en adressen op te geven aan den « Registrar General, te Somerset House, Londen » omdat, wat ge misschien niet weet, een wet van 1887 de regering toelaat, militaire werkzaamheden op te leggen aan hen, die geen dienst nemen.

Dat deze jongelieden dus niet langer wachten !

Hun plaats is niet aan den huiselijken haard, terwijl hun kameraden zich laten doodden.

Ze zullen niet aarzelen, zich te scharen naast onze wakkere soldaten, die met zooveel energie het stukje grond verdedigen, dat nog het vrije België is. Ze zullen liever hun plicht vervullen, dan tot dwangarbeid veroordeeld te worden, want ik zeg het u in alle oprechtheid, dat de regering vast besloten is haar recht te gebruiken.

Iedere Belg, die ertoe in staat is, moet meewerken, naarmate zijner krachten, aan de verlossing van het land.

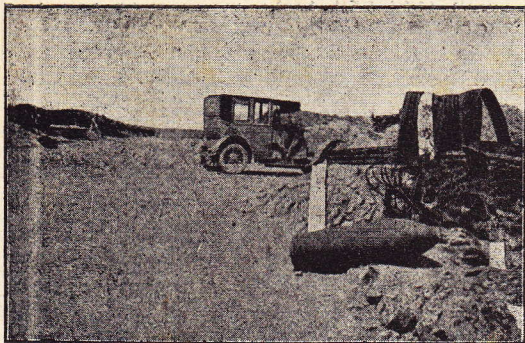
Toen ik in de loopgraven met de soldaten sprak, zeiden ze me, dat ze ondanks hun ontberingen, ondanks veel lijden, ondanks gevaren, volle hoop hadden in de zegepraal, maar ze uitten een grief. Wat we onbillijk vinden, zeiden ze, is, dat wij, die in 't leger moesten, toen de plaatsvervanging nog bestond, dertig en meer jaren zijn geworden, kinderen bezitten, thans op stroo liggen, terwijl zooveel Belgische jongelingen in Engeland en Frankrijk rustig hun voeten warmen. »

Weldra nam de regering een ingrijpender besluit. Bij besluit-wet van 1 Maart 1915 werden al de ongehuwde Belgen van 18 tot 25 jaar opgeroepen, in onbezet België, in Frankrijk en Groot-Bretagne. De gehuwden waren dus vrij, mits zij voor 15 November 1914 in den echt getreden waren. De aanhef en het eerste artikel van het Wet-besluit luidden als volgt :

Albert, Koning der Belgen,

Aan allen tegenwoordigen en toekomstenden,
Heil.

Gezien art. 119 der Grondwet, houdende dat het kontingent des legers jaarlijks vastgesteld

Ingang van het dorp Wytschate.

wordt door eene wet, die maar een jaar lang van kracht blijft, indien zij niet vernieuwd wordt ;

Gezien art. 26 der grondwet, waarbij de uitoefening der wetgevende macht aan den Koning, de Kamer der Volksvertegenwoordigers en den Senaat toegekend is ;

Gezien de onmogelijkheid de Wetgevende Kamers te vereenigen ;

Op voorstel van onzen ministerraad .

Wij hebben besloten en Wij besluiten :

Art.1.— Het kontingent van het leger bestaat, voor den duur van den oorlog, uit al de militie-klassen thans in dienst en de vrijwilligers, alsmede uit het bijzonder kontingent, voor 1915, zooals het hierna vastgesteld wordt.

Het kontingent der militielichting voor 1915 bestaat, zonder onderscheid, voor den oorlog, uit al de Belgen van 18 tot 25 jaar oud, geboren tusschen den 1 Januari 1890 en den 31 December 1896 — dit wil zeggen hebbende deel gemaakt van de militielichtingen van 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916 die nog niet onder de wapens zijn, en die, op den datum van het huidig besluit, of te rekenen van dien datum, zich bevinden zullen in het thans door den vijand niet bezette gedeelte van West-Vlaanderen, of op het grondgebied van Frankrijk en van de Britsche Eilanden.

Die zich niet aanmeldden, zouden als weerspannigen beschouwd worden. De gendarmen zochten hen op en lijfden hen dus met geweld in. (1)

Dan moest men ook het kader formeeren, voor officieren zorgen. Bij het begin van den oorlog waren er 3201 officieren. Het gemobiliseerd leger eischte er 5500.

Men riep de hulp in vorderde de leerlingen na den IJzerslag sticht centrums : voor de infanterie te Gaillon, voor de artillerie te Audreselles, en later te Onival.

Te Bayeux was een school voor instructeurs. Men bestelde nieuwe kanonnen, opende zelf fabrieken ook voor munitie.

Men had aan den vijand 2000 lokomotieven

kunnen onthouden en ongeveer de helft van alle waggons.

Men richtte dan de garages en werkhuizen van Oissel op, om er het materiaal te koncentreeren en te herstellen.

Tal van arsenaal mannen uit Mechelen werkten er.

Eind 1914, bestonden er reeds 28 Belgische ambulancen. Men vermeerderde hun aantal, evenals dat van de hospitaaltreinen tusschen Adinkerke en Calais en dat der ambulance-autos. Dadelijk dacht men ook aan de wederopleiding der verminkten.

Een modelinrichting daartoe werd geopend te Port-Villez, bij Vernon, met een technische, opvoedkundige en geneeskundige afdeling.

Men onderwees er een vijftigtal ambachten.

De leeraars werden gerekruteerd onder de voorlegerdienst ongeschikt verklaarde ziekendragers en onder de oudste lichtingen.

Voor het herstel der wegen vormde men arbeiders-kompagnies bestaande uit mannen der oudste klassen.

De intendance kreeg nieuwe, welgevulde magazijnen, niet alleen met den dagelijks te verbruiken voorraad, maar ook met de noodige reserve in levensmiddelen, voeder voor de paarden, uitrustingsstukken, dekens enz.

Aan het einde van het derde oorlogsjaar sloegen die magazijnen een oppervlakte van 36.500 m² en had men voor 86 miljoen frank waren opgestapeld.

Op 1 Augustus 1917 had men uitgedeeld : 1 en half miljoen paar schoenen, 2.1 miljoen onderbroeken, 2.65 miljoen hemden, 2 miljoen pantoffels, 2 miljoen broeken. 1.2 miljoen vesten, 4.6 miljoen paar sokken, 3.25 miljoen meter kakistof (want we weten, dat de oude uniformen voor moderne moesten plaats maken), 8 miljoen meter katoen, 425.000 dekens.

Luitenant-vliegenier De Meulmeester.

(1) Later werden alle Belgen van 18 tot 40 jaar in onbezette België, de geallieerde en onzijdige landen opgeroepen.